

УДК 370.179

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-28>**Оксана СОХАЦЬКА**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри культурології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0009-0008-9672-9993

Бібліографічний опис статті: Сохацька, О. (2024). Роль світоглядної культури і освіти у творчій самореалізації особистості. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 217–224, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-28>

РОЛЬ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ У ТВОРЧІЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено проблемі людинотворчої ролі світоглядної культури та освіти у процесі становлення і формування особистості. Розкрито суть і зміст понять «світогляд», «світоглядна культура», «світоглядна освіта», які є визначниками самосвідомості особистості, основою людського самовизначення у світі. Відзначено складність процесу становлення світоглядної культури особистості, визначено основні шляхи її формування. Підкреслюється, що основою людського життя, формування культури особистості є духовність, тобто з відкриття і плекання в собі духовності починається процес самопізнання, творче ставлення до себе. У статті відзначається, що особистісна система цінностей виконує роль внутрішнього інтегратора, внутрішнього стрижня культури. Світоглядна освіта та світоглядна культура, що виросла на основі культурних багатств суспільства і загальнолюдських цінностей, являє собою потенціал культури особистості, який покликаний забезпечити духовний і душевний комфорт особистості, сприяє задоволенню потреби у творчій самореалізації, яка є важливою характеристикою особистості.

Мета статті – визначити та дослідити роль творчого потенціалу світоглядної культури та освіти у процесі становлення і формування, розвитку особистості.

Наукова новизна. Світоглядна культура досліджується як завжди правильне, хоча своєрідне дзеркало душі особистості. Обґрунтовується і підкреслюється, що характеризуючись багатоспрямованістю, концентруючи в собі основні, визначальні орієнтири творчої діяльності, вона детермінує в загальних рисах розгортання інтелектуально-духовних процесів. Визначено, що загальні світоглядні установки функціонують при цьому як найважливіші інтелектуальні каталізатори засвоєння найбільш соціально і культурно значущих досягнень.

У **висновку** зазначається, що творчість є принципом життя людини. Кожен, хто прагне пізнати «свій шлях широкий» в усіх його вимірах, опанувати мистецтво бути самим собою, мусить свідомо стати на позиції творчого ставлення до життя. Підкреслюється, що фундаментом творчості в житті є свобода суб'єктивної активності людини. Джерелом активності виступають потреби, які за ідеальних умов мають вільно реалізуватися, однак їх задоволення відбувається через подолання тих чи інших обставин, протиріч і протидій, що часто слугують додатковим подразником для актуалізації творчих задатків індивіда. Отже, творчий потенціал у широкому розумінні грає роль однієї з основних динамічних детермінант, що визначають спрямованість процесу розвитку особистості. Одними із головних та визначальних чинників цього процесу є саме світоглядна культура і освіта.

Ключові слова: людина, особистість, світогляд, світоглядна культура, світоглядна освіта, світоглядний плюралізм, критичне мислення, духовність, система цінностей, творчість, самопізнання, самовираження, самоствердження, самореалізація, життєтворчість, людинотворчість.

Оксана SOKHATSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Cultural Studies in Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0009-0008-9672-9993

To cite this article: Sokhatska, O. (2024). Rol svitohliadnoi kultury i osvity u tvorchiy samorealizatsiyi osobystosti [The role of worldview culture and education in the creative self-realization of an individual]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 217–224, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-28>

THE ROLE OF WORLDVIEW CULTURE AND EDUCATION IN THE CREATIVE SELF-REALISATION OF THE INDIVIDUAL

This article is devoted to the problem of human-creating role of worldview culture and education in the process of development and formation of personality. The article reveals the essence and content of such concepts as “worldview”, “worldview culture”, “worldview education”, which are determinants of personal self-awareness, the basis of human self-determination in the world. The complexity of the process of formation of worldview culture of the individual is noted in the article. The main ways of its formation are also determined. It is emphasized that spirituality is the basis of human life and formation of the culture of the individual, that is, with the discovery and nurture of spirituality begins the process of self-knowledge, creative attitude to themselves. It is also stated in the article that the personal value system plays the role of an internal integrator, the inner core of culture. Worldview education and worldview culture, based on cultural wealth of society and universal values, is the potential of personal culture, which is designed to provide spiritual and emotional comfort of the individual, helps to meet the need for creative self-realization, which is an important characteristic of the individual.

The aim of this article is to define and study the role of the creative potential of worldview culture and education in the process of formation and development of the individual.

***Scientific novelty.** Worldview culture is studied as always correct, though a kind of mirror of the soul of the individual. It is substantiated and emphasized that being characterized as multidirectional, concentrating the main, defining guidelines of creative activity, worldview culture determines in general terms the deployment of intellectual and spiritual processes. It is defined that common worldview attitudes function as the most important intellectual catalysts for the assimilation of the most socially and culturally significant achievements.*

In conclusion, it is noted that creativity is a principle of human life. Everyone who seeks to know “his or her own way” in all its dimensions, to master the art of being oneself, must consciously take the position of a creative attitude to life. It is emphasized that the foundation of creativity in life is the freedom of subjective human activity. The source of activity is needs, which under ideal conditions should be freely realized, but their satisfaction occurs through overcoming certain circumstances, contradictions and oppositions, which often serve as an additional stimulus to the actualization of the creative potential of the individual. Thus, creative potential in a broad sense plays the role of one of the main dynamic determinants that influence the direction of the process of personal development. One of the main and determining factors of this process is worldview culture and education.

***Key words:** person, personality, worldview, worldview culture, worldview education, worldview pluralism, critical thinking, spirituality, system of values, creativity, self-knowledge, self-expression, self-affirmation, self-realization, life-creation, human creativity.*

Актуальність проблеми. В умовах відродження національної освіти особливого значення набуває проблема гармонійного розвитку особистості. Людське життя з точки зору його проблематичності, постає як активно творчий процес, спрямований на відкриття унікального, неповторного в собі та реалізацію цього у власному житті, що потребує безперервних особистісних зусиль. Людина – це істота, яка водночас належить двом світам: світу природи і духовному світу, це єдність тіла, розуму, душі й духу. Цілісна модель життя передбачає гармонійний розвиток усіх – фізичних, інтелектуальних, вольових, емоційних якостей та потреб людини. Цілісне життя спрямоване на виявлення, плекання і примноження власних духовних багатств. Воно розпочинається з духовного пробудження й самопізнання та самовдосконалення.

Важливою проблемою сьогодення є формування світоглядної культури особистості як світогляду особливої якості, як самосвідомості творчої особистості, яка прагне активно осмислити своє буття у світі як цілісну єдність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ідея життєдіяльності є провідною для сучасної соціальної філософії, психології, педагогічної теорії.

Розроблено різні концептуальні підходи щодо формування і становлення світоглядної культури і освіти. Над проблемою світоглядної культури працювали М.В. Гончаренко, В.С. Горський, П.С. Дишльовий, А.М. Колодний, А.Л. Никанорова, Є.В. Осічнюк, В.Г. Табачковський, В.І. Шинкарук, О.І. Яценко. Вони розглядали світогляд як спосіб духовно-практичного, а не тільки теоретичного освоєння дійсності і як форму суспільної та індивідуальної свідомості, що є їх найважливішим компонентом. Усі ці вчені підкреслювали складність структури світогляду.

Проблема формування світоглядної культури і освіти, творчої самореалізації на різних вікових етапах розвитку і становлення, різноманітності її форм прояву досить повно, концептуально цілісно відображається в працях Л.І. Божович, П.Р. Чамати.

Значний внесок у розробку проблеми формування світогляду, світоглядної культури

і освіти особистості в останні роки зробили Р.А. Арцишевський, Н.М. Буринська, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, В.Р. Льченко, Н.Г. Ничкало, В.Ф. Паламарчук, М.Д. Ярмаченко та інші.

Принцип життєтворчості передбачає, що предметом творчості стає не тільки зовнішній, а й внутрішній світ людини, коли вона буде власне життя відповідно до певного морального позитивного задуму, що має особистісний смисл, який у кінцевому підсумку збігається із загальнолюдським. Поза світоглядною культурою немає і не може бути творчості й особистості – і не тільки тому, що аморфним, внутрішньо несистематизованим, незцементованим представлено інтелектуально-духовний матеріал знання. Насамперед і головним чином тому, що при цьому повною мірою не реалізується, не проявляється самотворчість особистості, оскільки відсутнє чітке розмежування всього, що оточує людину, на людське – особистісно значуще і позбавлене цього статусу. Адже у всьому без винятку може і повинен проявлятися власне людський смисл. Для цього особистості завжди життєво необхідно залишатися на позиції особистісних якостей – особистісно відповідально відноситися до всіх, без винятку, процесів, явищ, подій, інших людей (Мистецтво життєтворчості, 1997).

Метою статті є дослідження й розкриття практичних орієнтацій світоглядної культури як культури практичного творення світу, схарактеризувати світоглядну культуру і освіту як необхідну передумову власної життєдіяльності особистості.

Виклад основного матеріалу. Потреба у світоглядній культурі з'єднує зовнішні умови діяльності і внутрішній світ особистості, інтегрує суб'єктивні й об'єктивні моменти в ході формування індивідуального світогляду і тому служить невід'ємною складовою процесу перетворення знань в особисті переконання. Змістом цієї потреби у вузькому розумінні є інтелектуальний і емоційно-психологічний стан суб'єкта, що відображає необхідність таких орієнтирів і регуляторів, які здатні виконати роль методологічних засад при визначенні ставлення до оточуючого світу і виробленні принципів взаємодії з ним.

Задоволення цієї потреби забезпечує нормальне функціонування і розвиток особистості в суспільстві за умови, що сформований

особистий світогляд відповідає об'єктивному змісту умов життєдіяльності в певному суспільстві, тобто світогляд як система внутрішніх регуляторів є надбанням внутрішнього світу особистості лише за формою, за індивідуально-особистісним механізмом, тоді як джерелом його смислоутворення є зовнішнє, суспільне (Арцишевський, 2007: 127).

Вінцем, що завершує формування цілісного світогляду особистості, способом внутрішнього впорядкування взаємозв'язків індивідуального та соціального суб'єктів є світоглядна культура.

Світоглядна революція, яка відбувається у всьому світі у зв'язку з утвердженням, пошуком шляхів національної специфіки форм освоєння універсальних тенденцій розвитку цивілізації, нерозривно пов'язана з гуманістичною переорієнтацією із матеріального фактора на людину, на підхід до неї як до мети, а не засобу, з переорієнтацією на економічні і правові методи реалізації соціальної життєдіяльності. Все це пов'язане із досить значними проблемами і труднощами в еволюції всіх сфер суспільного буття і свідомості (Арцишевський, 2007:128). Цей процес дуже складний і неоднозначний. Відповідно з ним пов'язаний прогрес у формуванні нової культури мислення масового індивіда – реалістичного, критичного, гуманістично зорієнтованого.

Сьогодні потребує кардинальних змін у сфері мислення і світогляду, коли саме людина стане в центрі всіх зусиль суспільства (економічних, політичних, екологічних). Очевидним є те, що раціоналістичний підхід не може вичерпати всього розмаїття бескінченного світу, виникає необхідність виходу за межі суб'єктивних відношень. Реалії сучасного світу можуть бути досягнуті тільки в рамках багатостороннього підходу. Різні підходи дають можливість побачити принципово відмінні властивості сучасного світу і людини. Однак багатостороннє бачення світу і відповідний світогляд не виникають спонтанно, а є результатом довготривалого історичного розвитку.

Найбільш вдалі варіанти багатогранності бачення світу знаходили своє втілення у видатних дослідженнях культури тієї чи іншої епохи (наука, релігія, література, мистецтво). Власне повернення до культури сприяє формуванню у людей пластичного світогляду, в межах якого

стає можливим багатоаспектне бачення світу. Отже, освоєння історії і культурної спадщини минулого є необхідним для формування нової культури мислення і багатостороннього погляду на світ.

Формування багатогранного бачення світу відбувається нерівномірно у різних сферах людської діяльності. Найбільш інтенсивно воно здійснюється у найбільш важливих сферах життя сучасного суспільства, а саме політики та екології. І не випадково саме у них найбільш чітко проглядаються різні підходи до вирішення цілого ряду життєво важливих для людства проблем.

Процес формування нової культури мислення вимагає і нових підходів до людини. Сьогодні для різних наук об'єктом вивчення стає реальна людина із усіма її неповторними рисами і особливостями. У цій унікальності кожної людини справедливо проглядається можливість специфічного бачення світу, яка і дозволяє відкрити в ній унікальні риси і особливості. Гуманізм, визнаючи право на життя і свободу кожної конкретної людини, тим самим визнає її право на індивідуальне бачення світу. Таким чином, гуманізм сприяє формуванню багатосторонньої, багатогранної людини. Світогляд як узагальнене відношення до світу не обмежується окремими його сторонами, тому раціоналізм не може вичерпати всього розмаїття цього світу. Світ містить багато того, що не доступне раціоналізму, і щоб дати його адекватне вираження необхідно вийти за його межі. При цьому істотно змінюється уявлення про місце людини у світі. Як істота моральна і духовна вона стає вищою цінністю високоорганізованого суспільства.

Отже, основною рисою нової культури мислення стає її пластичність, здатність швидко переорієнтовуватися в залежності від обставин. Людина, яка володіє таким мисленням, здатна зрозуміти свого опонента, легко розуміє різні погляди, терпима до різних стереотипів і штампів. Таке мислення притаманне творчій особистості. Воно істотно змінює і спосіб спілкування людей. Спілкування набуває діалогічного характеру, що передбачає необхідність взаєморозуміння, здатність людини ставати на позиції своїх опонентів. І не випадково сучасна світоглядна свідомість все більше орієнтується на пріоритет загальнолюдських цінностей, до

яких відносяться загальнозначущі моральні і правові норми, мирне співіснування народів, екологічна рівновага суспільства і природи, права людини та ін. (Світоглядні орієнтири, 1993: 166).

Невипадково в умовах сьогодення зростає ступінь усвідомлення людьми діалектичного співвідношення індивідуального («Я») і соціального («Ми»), що складає суттєву характеристику світоглядної культури. Отже, нова світоглядна культура є діалектичною, зорієнтованою на таке розуміння співвідношення індивідуального і соціального, коли особистісне начало в людині усвідомлюється на рівні універсальної культури, а загальнолюдські цінності набувають глибокого особистісного змісту (Табачковський, 1990: 164).

Кінцевий зміст нового мислення – бути порядком людської самореалізації. В цій культурі мислення і через її посередництво особистість повинна знаходити себе. При цьому повинен реалізовуватися принцип єдності людини з людиною, відношення до іншої людини як до самоцінного, як до мети, а не засобу. Цей принцип виводить на таку важливу тенденцію і рису сучасної культури, як її персоналізація, орієнтація на індивідуальність, творчість, самовираження, оригінальність. Таке мислення передбачає його реалістичність, критичність, тобто сприйняття світу таким, яким він є, без самообману, але разом з тим і без шаблонів, без стереотипів (Мистецтво життєтворчості, 1997).

Таким чином, модель становлення світоглядної культури можна охарактеризувати як зустрічний рух реалістичного, критичного, компетентного, теоретично вивіреного і одночасно конкретного, зорієнтованого на життєві реалії мислення і самої дійсності, самої життєдіяльності як основної сфери формування людини як особистості, її світоглядних орієнтацій.

Між тим, світогляд формується як відображення і вираження всього багатства взаємовідносин особистості і світу. Відносини ці розпочинаються з першого моменту існування індивіда в соціумі і культурі. Вони знаходять себе в унікальному досвіді людини, і саме цей досвід (як реальність життєвого світу, яка постійно і безпосередньо переживається і зв'язує його в актуальну змістовно-смыслову єдність) стає фундаментом для всіх наступних рефлексивних форм самовизначення і пізнання буття. Та чи інша

світоглядна спрямованість цього досвіду залежить від багатьох, в тому числі і випадкових факторів, але головним визначним моментом є конкретний спосіб життя, в руслі якого розвивається і набуває свого досвіду індивід. Цей спосіб життя володіє специфічними, ніколи до кінця не відображуваними в теорії, конкретно-історичними характеристиками, унікальне поєднання яких створює неповторність і самотність світоглядного досвіду індивіда. В той же час спосіб життя в своїх культурних, соціальних, національних та інших параметрах володіє достатньою стабільністю, що дає можливість індивіду поєднувати в своєму переживанні власний особливий і всезагальний родовий досвід світоглядного самоствердження (Арцишевський, 2007).

«Регулятором і спрямовуючою силою становлення світоглядної свідомості повинна стати не система ідеологічних догм і нав'язаних цінностей, а культура суспільства у всій сукупності елементів і механізмів», що утворюють її (Табачковський, 1990: 210). Культура виступає показником і критерієм необхідного світоглядного розвитку людини. Саме культурні смисли і цінності повинні стати тими органічними компонентами внутрішнього світу особистості, котрі забезпечать справді гуманну сутнісно-людську спрямованість світоглядного розвитку. Тому тільки культурна особистість може стати носієм світоглядної культури. Тільки засвоївши, осягнувши світову культуру, перетворивши її в невід'ємну частину свого досвіду, людина може свідомим шляхом прийти до необхідності активно утверджувати в своїй життєдіяльності ті гуманістичні цінності, які складають основу справді культурного світогляду, гідність і свободу людської особистості, соціальну справедливість і рівність всіх людей, прагнення до загального миру і єдності людства. Все це висуває нові вимоги до виховної роботи по формуванню світоглядної культури. Зміст цієї роботи полягає у створенні сприятливих умов для культурного розвитку кожного члена суспільства, а також у можливості безпосередньо життєвої реалізації цих цінностей. Їх втілення в самому бутті. Саме турбота про природність протікання світоглядного культурного процесу (а значить, і про встановлення природних зв'язків в самому бутті) може забезпечити розширення простору, по-справжньому сприят-

ливого для розвитку творчої, вільної індивідуальності, яка володіє високим ступенем само-рефлексії.

Із вище зазначеного можна зробити висновок про те, що шляхами формування світоглядної культури є:

- освітня діяльність;
- створення умов соціалізації особистості, які б забезпечували вільний розвиток свідомості в усіх світоглядних напрямках;
- загальний культурний розвиток;
- природність протікання процесу світо-сприйняття особистості.

При вирішенні питання вибору стратегії навчання і виховання принципово важливо підкреслити, що особистість і її світоглядна свідомість складається не за принципами організації знання, а так як і світ людини - поза і незалежно від свідомості і самосвідомості особистості.

Таким чином, становлення світоглядної свідомості особистості нерозривно пов'язане з формуванням її духовного світу, із ступенем культурного розвитку. Отже, можна стверджувати, що духовне і світоглядне становлення особистості співпадають. Специфіку світоглядного становлення можна виявити, аналізуючи такі основні світоглядні поняття як «Я», «світ», «світовідношення» і ті об'єктивні реальності, які виражаються цими поняттями.

Роль і значення світоглядної культури в тому, що це конкретний життєвий вияв духовності. За допомогою світоглядної культури культурі суспільства повертаються в якості особистісно значущих детермінант, загальних орієнтирів результати культуророзвиваючої діяльності в кожній конкретній сфері – вони живуть життям і творчістю особистостей.

Людське життя, з точки зору його проблематичності, постає як активно творчий процес, спрямований на відкриття унікального, неповторного в собі та реалізацію цього у власному житті, що потребує безперервних особистих зусиль. Життя людини не є сталим, це проблема, яку людина вирішує кожної миті, на усіх етапах свого життєвого шляху, тобто життя людини постає як процес життєдіяльності. Людина – це істота, яка водночас належить двом світам: світу природи і духовному світу. Людина – це єдність тіла, розуму, душі і духу. Цілісна модель життя передбачає гармонійний розвиток усіх – фізичних, інтелектуальних, вольових, емоційних

якостей та потреб людини. Цілісне життя спрямоване на виявлення, плекання і примноження власних духовних багатств. Воно розпочинається з духовного пробудження і самопізнання та самовдосконалення. Навчитись мистецтва жити означає оволодіти вмінням і високою майстерністю у творчій побудові свого життя, що базується на глибокому його знанні, розвинутій самосвідомості, оволодінні технологією програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуального особистісного життєвого проекту. Проектуючи і здійснюючи свій життєвий шлях, особистість набуває статусу творця, оскільки творчість стає для неї універсальним способом світовідчуття і життєздійснення (Мистецтво життєтворчості, 1997: 15).

Світоглядна культура – завжди правильне, хоча своєрідне, дзеркало душі особистості. Характеризуючись багатоспрямованістю, концентруючи в собі основні, визначальні орієнтири творчої діяльності, вона детермінує в загальних рисах розгортання інтелектуально-духовних процесів. Загальні світоглядні установки функціонують при цьому як найважливіші інтелектуальні каталізатори засвоєння найбільш соціально- і культурно значущих досягнень.

Творчий потенціал у широкому розумінні грає роль однієї з основних динамічних детермінант, що визначають спрямованість процесу розвитку особистості. Серед розмаїття потреб можна виокремити дві взаємопов'язані потреби. Це потреба бути особистістю (потреба персоналізації) і потреба самореалізації. Перша забезпечує активне входження індивіда в соціальні зв'язки і водночас зумовлюється цими зв'язками, суспільними відносинами. Друга спонукає особистість до реалізації свого творчого потенціалу (запас життєвої енергії, задатки, здібності, таланти). Завдання виховання і освіти полягає в ознайомленні зі шляхами, завдяки яким людина може стати тим, ким здатна стати, тобто самореалізуватися (Мистецтво життєтворчості, 1997).

Особливого значення світоглядна культура набуває в переломні історичні епохи, коли загострюється потреба в цілеспрямованій організації соціальної творчості, в подоланні відсталості установок, які втратили свій смисл цінностей, і в утворенні якісно нових форм творчості. Соціокультурний розвиток відповідно продукує

зміст нових установок. Освоєння об'єктивних закономірностей суспільства, визначення найбільш значущих із них – вихідна основа пошуку оптимального поєднання суспільних і особистісних інтересів.

На ґрунті системи ціннісних орієнтацій особистості формується система її смисложиттєвих орієнтацій. Вона складається із кількох складових. Перша – це цілі людини в житті, які надають осмисленості в майбутньому. Друга складова – насиченість життя, яка характеризує сам процес життєздійснення в теперішньому. Третя – це задоволеність самореалізацією, яка формувалася на основі досягнутого і минулого. Мова йде про оцінку людиною прожитого, відчуття нею того, наскільки пройдений відрізок життя був продуктивним і осмисленим.

Відношення до світу цінностей і світу повсякденного життя починається із ставлення до себе. В ньому розкриваються цінності відношення, обрії та глибини внутрішнього світу, свободи та відповідальності, любові, віри, надії. Умовою самобутнього життя і виступає творче ставлення до себе, яке починається із самопробудження, самопізнання, відкриття природної краси внутрішнього світу, тобто з відкриття і плекання в собі духовності. Світогляд і духовна культура перебувають у глибокій органічній єдності, немислимі одне без одного. Визначальним у духовному змісті культури є сам світогляд, а саме в тріаді: світорозуміння, світосприймання і світовідчуття. Розгляд культури як системи формотворень людського духу, де «субстанцією» духу виступає світогляд, дає підстави для висновку про те, що освіта, завданням якої є виховання і формування високоосвіченої, висококультурної особистості, повинна включати до своєї сфери всі складові формотворень людського духу. Освіта має бути обернена не лише холодного раціо, а й до «гарячого серця», смисложиттєвих предметів нашої любові, наших почуттів (Мистецтво життєтворчості, 1997).

Умовою адекватного і гармонійного розвитку особистості є потреба в самовираженні, самоствердженні та самореалізації як спосіб вияву свого власного «Я». Потреба у самовираженні в подальшому розвитку особистості стає основою самоствердження, самореалізації процесів, що є визначальними у життєтворчості людини. У процесі становлення особистості

велику роль відіграє самоствердження, як внутрішня детермінанта людської життєдіяльності. Сутність самоствердження розкривається через спрямованість особистості на задоволення найбільш фундаментальних потреб – в праці, творчості, повазі. Прагнення особистості до реалізації цих потреб перебуває в єдності з потребою у реалізації своєї індивідуальності, свого «Я». Таким чином, самоствердження є стійкою характеристикою, стійким атрибутом особистості, сутність якого полягає в можливості реалізувати свої творчі сили, свою індивідуальність, своє «Я». Процес становлення розвитку особистості неможливо зрозуміти, оминаючи феномен самоствердження. Велике значення для розвитку особистості має також самореалізація, оскільки засвоєний життєвий досвід, пройшовши крізь призму внутрішнього світу особистості, оцінюється, критично переробляється нею і переходить у дійову позицію, умову саморегуляції. Як «акумулятор» індивідуального досвіду механізми самореалізації надають діяльності і поведінці людини особистісного смислу, що знаходить свій вираз у перетворенні суспільних вимог і оцінних критеріїв на норми самооцінки і самоконтролю. Для успішної дії внутрішніх механізмів самореалізації необхідна висока моральність особистості, тобто високий рівень її духовного розвитку. Самореалізація пов'язана зі свідомим прагненням особистості до розкриття своїх сил та здібностей в суспільному застосуванні, у її соціальній спрямованості. Це по суті «самоконструювання», в процесі якого набувається життєвий досвід. Важливою стороною самореалізації є самовизначення, завдяки якому особистість включається в ті чи інші структури суспільного життя через індивідуальний вибір (Мистецтво життєтворчості, 1997).

Отже, роль світоглядної культури особистості важко переоцінити. Світоглядна культура, яка виросла на основі культурних багатств суспільства, різноманітності культурної творчості (всі форми участі особистості в культурному розвитку суспільства можуть і повинні бути представлені і як культурна творчість), являє собою певну здібність або потенціал культури особистості, який повинен забезпечувати духовний і душевний комфорт. Це та атмосфера, в якій людина відчуває себе вільною, оскільки володіє усвідомленими і цілком реальними

основами самореалізації і самовияву. Нерозривно поєднана з суспільством, включаючись в соціально-практичне життя людина змінюється разом із розвитком суспільства. Виникає необхідність розуміння змістовного матеріалу світоглядної культури в аспекті всієї сукупності соціально-історичних умов, різноманітності культурних процесів, багатопланової життєдіяльності людей. Світоглядна культура повинна бути присутня і в творчості особистості. «Людина перебуває не в центрі байдужої до неї природи, а в центрі свого життєвого світу, тобто по-особливому сконструйованої предметної і соціальної дійсності. Кожен індивід бачить соціальний і предметний світ як передумову власної життєдіяльності, але реально стикається з цією передумовою у формі значущих для нього подій власного життя, в ході яких особистість актуалізує не всю сукупність форм соціально-практичної діяльності, а тільки ту її частину, яка обумовлена життєвою необхідністю. Разом з тим кожен акт людської життєдіяльності в його неповторності і самотності як такої» (Никонорова, 1988: 36).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасному суспільстві відбуваються глибокі зміни в ціннісно-світоглядній орієнтації. Міра цих змін залежить від ступеня включеності особистості в пізнавальну й соціально-перетворюючу діяльність.

Для особистості немає «нейтральних речей». Їх використання або відповідає, або не відповідає людському призначенню. Все багатство предметного світу для особистості постає в його справжньому призначенні, тобто для її власне особистісного розвитку і самоствердження, а не як якийсь чужий для неї світ. Тому можна зробити висновок про те, що «...вихідним методологічним принципом формування людської особистості, її духовного світу, є прилучення її до розпредмечування різноманітних формоутворень культури шляхом оволодіння історично виробленими людством видами і способами діяльності...» (Шинкарук, 1984:163).

Системоутворюючим ядром цього процесу є світоглядна освіта, яка органічно поєднує в собі навчальні й виховні функції. Саме вона сприяє виробленню у людини на основі різних форм соціального та індивідуального досвіду цілісного розуміння світу і самої себе, дає їй можливість орієнтуватися в навколишній

дійсності, в самій собі, упорядковувати й гармонізувати свої взаємовідносини з природою та іншими людьми, займати певну життєву позицію. «Світоглядна освіта забезпечує духовне становлення людини, сприяє її свідомому самовизначенню, формуванню найглибших, найсуттєвіших і найстійкіших (екзистенційних) структур особистості, які забезпечують її цільність і цілісність, інтегруючи при цьому різні вияви її життєдіяльності на основі певного розуміння сенсу й мети людського життя» (Арцишевський, 2007: 127-128).

Свідоме творення особистістю свого життя передбачає розробку життєвої стратегії. У стратегії життя фіксується життєва позиція та головна життєва лінія, визначається проєкція майбутнього шляху особистості. Наявність життєвої стратегії та послідовність діяльності для її здійснення дає можливість особистості навчитися краще орієнтуватися у своєму внутрішньому світі

(своїх потребах, станах); набути досвіду розв'язання внутрішньо особистісних протиріч та конфліктів, гармонізації свого внутрішнього світу; осмислити діапазон засобів для вирішення своїх життєвих завдань; розвивати вміння змінювати життєву стратегію та свої життєві орієнтири за умов підвищеного ступеня нестабільності, невизначеності, набувати навичок взаємодії зі своїми глибинними психологічними структурами (підсвідомістю та несвідомим); динамічно змінювати стратегію поведінки за умов ситуації, що змінилася, набуваючи життєвого досвіду. У результаті – сприяти особистісному зростанню, створенню оптимальної стратегії поведінки, підвищенню творчого потенціалу особистості. Визначення, аналіз умов і шляхів, необхідних для вироблення особистістю стратегії життя, вивчення ролі та значення культурних стратегій життєтворчості вважаємо перспективним напрямком подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арцишевська М. Р., Арцишевський Р. А. Інтеграція змісту освіти: Моногр. Луцьк: «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. С. 127–128.
2. Мистецтво життєтворчості особистості: наук.-мет. посібник: Уч. (Ред. Рада: В. Н. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. К., 1997. ч. 1: *Теорія і технологія життєтворчості*. 392 с.
3. Никонорова Л. В. Суспільно-практична сутність світоглядної свідомості. *Філософська думка*. 1988. № 1. С. 36.
4. Світоглядні орієнтири мисленнєвої культури. К.: Наук. думка, 1993. 166 с.
5. Табачковський В. Г. Формування світоглядної культури молоді. К.: Наукова думка, 1990. С. 164, 183–184, 201, 210, 213, 235.
6. Шинкарук В. І., Яценко О. І. Гуманізм діалектико-матеріалістичного мислення. К.: Політвидав, 1984. С. 7, 163.

REFERENCES:

1. Artsyshevska M.P. (2007). Artsyshevskiy R.A. Intehratsiya zmistu osvitu: Monohr. [Integration of educational content: Monograph]. Lutsk: "Vezha" Volyn national university named after Lesia Ukrainka, S. 127–128 [in Ukrainian].
2. Mystetsvo zhyttietvorchosti osobystosti: nauk.-met. posibnyk: Uch. (Red. Rada: V.N. Donyi (holova), H.M. Nesen (zast. holovy), L.V. Sokhan, I.H. Yermakov (kerivnyky avtorskoho kolektyvu) ta in. (1997). [The art of life-creating personality: scientific and methodological manual: Scientific and educational board: V.N. Donyi (chairman), H.M. Nesen (deputy chairman), L.V. Sokhan, I.H. Yermakov (heads of the team of authors) and others. K., part 1: Theory and technology of life-creation. 392 s. [in Ukrainian].
3. Nikonorova L.V. (1998) Suspilno-praktychna sutnist svitohliadnoi svidomosti [Socio- practical essence of worldview consciousness]. *Filosofska dumka*. № 1. S. 36 [in Ukrainian].
4. Svitohliadni oriyentyry myslennievoi kultury (1993). [Worldview guidelines of the thinking culture]. K.: Nauk. dumka. 166 s. [in Ukrainian].
5. Tabachkovskiy V.H. (1990). Formuvannia svitohliadnoi kultury molodi [Formation of the worldview culture of young people]. K.: Nauk. dumka. S. 164, 183–184, 201, 210, 213, 235 [in Ukrainian].
6. Shynkaruk V.I., Yatsenko O.I. (1984). Humanizm dialektyko-materialistichnoho myslennia [Humanism of dialectical-materialist thinking]. K.: Polityvydav, S. 7, 163 [in Ukrainian].